

* مفاهیم و نظریه‌های فرهنگی

* سیدرضا صالحی امیری

* انتشارات ققنوس، چاپ اول، ۱۳۸۶.

مفاهیم و نظریه‌های فرهنگی

فاطمه میرزایی پوئینک*

واژه فرهنگ از آن دست اصطلاحاتی است که اگرچه در ظاهر بسیار ساده می‌نماید و هر یک از ما بارها آن را به کار برده‌ایم، اما زمانی که پای تعریف آن به میان می‌آید، همه از آوردن تعریفی که تمام ویژگی‌های این اصطلاح را در بر داشته باشد عاجزیم. حتی متخصصان و نظریه‌پردازان نیز به تعریفی جامع و مانع در این زمینه دست نیافته و هر کس از دیدگاه خود به این مقوله پرداخته است.

کتاب «مفاهیم و نظریه‌های فرهنگی»، تألیف سیدرضا صالحی امیری، اصطلاح فرهنگ را از جنبه‌های مختلف مورد بررسی قرار داده و به طرح نظریاتی که در این زمینه وجود دارد، پرداخته است. مطالب این کتاب به دو بخش اصلی تقسیم شده است که عبارتند از:

بخش یکم: مفاهیم

این بخش شامل یک مقدمه و چهار قسمت زیر است:

۱- تعاریف

۲- فرهنگ و تمدن

۳- ویژگی‌های فرهنگ

۴- توسعه فرهنگی

نویسنده در قسمت تعاریف آورده است که: «فرهنگ را می‌توان رفتار ویژه نوع بشر نامید که، همواره با ابزار مادی، جزء لاینفک رفتار شناخته می‌شود. فرهنگ به طور مشخص از زبان، افکار، اعتقادات، سنن، قراردادهای سازمان‌ها، ابزار، روش‌های کاری، آثار هنری، مراسم مذهبی، مراسم اجتماعی و غیره تشکیل می‌شود و بقای و کارکرد آن بستگی به قابلیت دارد که انحصاراً در اختیار انسان است. این قابلیت با تعبیری مانند استعداد و تفکر منطقی یا ذهنی، شناخته می‌شود»^۱

در ادامه، ضمن بیان سخن صاحب‌نظران به بررسی مفهوم فرهنگ از دوران کلاسیک تا امروز پرداخته است. همچنین این بخش، فرهنگ در زبان فارسی را مورد بررسی قرار داده و مثال‌هایی از آن را در متون پهلوی، واژه‌نامه‌ها و نثر و شعر کهن فارسی بیان داشته است. از آن جمله، تعریف فردوسی از فرهنگ است:

«ز دانا بپرسی پس دادگر

که فرهنگ باشد ز گوهر فزون

که فرهنگ آرایش جان بود

ز گوهر سخن گفتن آسان بود» (فردوسی)^۲

در قسمت دوم نویسنده به مقایسه دو واژه «فرهنگ» و «تمدن» پرداخته و گفته است که: «کروبر، فرهنگ را با ارزش‌های اجتماعی و تمدن را با واقعیت‌های اجتماعی مرتبط می‌داند»^۳. در ادامه ویژگی‌های فرهنگ را این طور بیان داشته است که:

۱. فرهنگ عام ولی خاص است.

۲. فرهنگ متغیر ولی ثابت است.

۳. پذیرش فرهنگ «اجباری» ولی «اختیاری» است.

پذیرش اجتماعی، اکتسابی بودن و تحول‌پذیری نیز همچنین از دیگر ویژگی‌های فرهنگ ذکر شده است.

در نهایت، آخرین قسمت از بخش نخست را توسعه فرهنگی که مفهومی اساسی در دوره‌های اخیر است؛ به خود اختصاص داده است.

و اما مطالب بخش دوم کتاب این گونه است.

بخش دوم: نظریه‌های فرهنگی

این بخش نیز پس از ذکر مقدمه‌ای کوتاه به موارد زیر پرداخته است:

۱- نظریه‌های فرهنگی کلاسیک غرب

۲- فرهنگ به منزله ایدئولوژی در مارکسیسم غربی

۳- ساختارگرایی و تحلیل نشانه‌شناختی فرهنگ

۴- نظریه فرهنگی در پساساختارگرایی و پسامدرنیسم

۵- نظریه فرهنگی در فمینیسم

۶- نظریه‌های محافظه‌کارانه درباره فرهنگ توده‌ای

۷- مطالعات فرهنگی بریتانیایی

۸- نظریه‌های فرهنگی معاصر

همانگونه که فهرست ذکر شده مشخص می‌سازد این کتاب کوشیده است ضمن بیان نظرات بزرگان فن، واژه فرهنگ را از ابعاد گوناگون بنگرد و با رعایت ایجاز حداکثر مطالب مفید فرهنگی را در اختیار خواننده قرار دهد. نویسنده در حقیقت مطالب و نظریات فرهنگی را از منابع مختلف جمع‌آوری کرده و به صورت یک مجموعه در کنار هم چیده است. بنابراین خواننده مشتاق به مباحث فرهنگی را از مراجعه مکرر به منابع پراکنده بی‌نیاز می‌سازد.

پی‌نوشت:

* کارشناس ارشد زبان و ادبیات فارسی؛ ۲. همان، ص ۳۰.

معرفی دو کتاب بعدی: فاطمه میرزایی ۳. همان، ص ۴۰.

۱. مفاهیم و نظریه‌های فرهنگی، ص ۱۵.